

До спеціалізованої вченої ради
Д 26.007.01 у Національній академії
внутрішніх справ ДП-680, м. Київ,
пл. Солом'янська, 1

ВІДГУК

офіційного опонента

**доктора юридичних наук, професора Меленка Сергія Гавриловича
на дисертацію Кушакової-Костицької Наталії Вадимівни
на тему «Філософсько-правові засади становлення і розвитку
інформаційного суспільства в Україні», поданої на здобуття
наукового ступеня доктора юридичних наук
за спеціальністю 12.00.12 – філософія права**

Дисертаційна робота Наталії Вадимівни Кушакової-Костицької присвячена одній з актуальних проблем сьогодення – функціонуванню інформаційного суспільства та перспективам його подальшого розвитку. В Україні становлення інформаційного суспільства має свої особливості та потребує, в нових соціальних і геополітичних умовах, розроблення відповідних концептуальних засад його формування, що зумовило нагальність ґрунтовного науково-теоретичного аналізу зазначеної ситуації на філософсько-правовому рівні. Враховуючи, що комплексних і системних наукових досліджень правового характеру в контексті розвитку в Україні інформаційного суспільства ще не проводилося, а окремі публікації на цю тему носять вузькоспрямований характер, не вивчався зв'язок між доступністю інформації та розвитком раціональності й логіки, справедливості та верховенства права тощо, запропонована дисертація є, безсумнівно, своєчасною та має важливе як теоретичне, так і практичне значення.

Мета дослідження полягає у визначенні філософсько-правових засад розвитку інформаційного суспільства в Україні, а також основних рис, особливостей розвитку та характеру впливу інформаційного суспільства на український соціум.

Вхідна картка		1
Вх. №	3530	
«09»	09	2019 р.
Характеристика документу:		
осн. джер.	8	застосування

Відповідно до мети, автором окреслено наступні науково-дослідні завдання дослідження:

1) охарактеризувати історіографічну та методологічну базу дослідження, що передбачало: висвітлення історії дослідження інформаційного суспільства (підрозділ 1.1), визначення методології дослідження філософсько-правових аспектів функціонування інформаційного суспільства (підрозділ 1.2), встановлення принципів міждисциплінарного підходу до дослідження інформаційного суспільства (підрозділ 1.3);

2) надати філософсько-правовий концепт дискурсивного поля інформаційного суспільства, для чого послідовно розглянути основні цінності та поняття (підрозділ 2.1), основні ознаки (підрозділ 2.2) та особливості формування групової та індивідуальної свідомості в Інформаційну еру (підрозділ 2.3);

3) висвітлити регіональні та глобальні особливості становлення і розвитку інформаційного суспільства, а саме: західного варіанту інформаційного суспільства (підрозділ 3.1), становлення інформаційного суспільства у постсоціалістичних країнах Центральної та Східної Європи (підрозділ 3.2), становлення і розвитку інформаційного суспільства в розвинених азійських країнах (підрозділ 3.3), особливостей розвитку інформаційного суспільства в пострадянських країнах (підрозділ 3.4);

4) надати характеристику правових та законодавчих засад розвитку інформаційного суспільства, що конкретизуються за допомогою визначення теоретичних передумов формування правовідносин в інформаційну епоху (підрозділ 4.1), опису міжнародно-правових норм щодо розвитку інформаційного суспільства (підрозділ 4.2), законодавчого регулювання формування інформаційного суспільства в країнах із прецедентною системою права (підрозділ 4.3) та в країнах із континентальною системою права (підрозділ 4.4), законодавчого

регулювання формування інформаційного суспільства в окремих країнах – колишніх республіках СРСР (підрозділ 4.5);

5) висвітлити перспективи розвитку інформаційного суспільства в Україні, зокрема, інтегративні та наднаціональні тенденції розвитку інформаційного суспільства (підрозділ 5.1), правові та етичні проблеми регулювання мережі Інтернет (підрозділ 5.2), електронне урядування та особливості його законодавчого регулювання в Україні (підрозділ 5.3), негативні та позитивні наслідки подальшого розвитку інформаційного суспільства (підрозділ 5.4).

Об'єктом дослідження є інформаційне суспільство в процесі його становлення в Україні та перспективи його подальшого розвитку.

Предметом дослідження виступають філософсько-правові засади становлення і розвитку інформаційного суспільства в Україні.

Методологічну основу дисертаційної роботи складають сучасні досягнення теорії пізнання, зокрема, поєднання позитивістського та *jus-naturalistичного* підходу до трактування правової реальності.

На підставі результатів дослідження автор сформувала наукову концепцію, відповідно до якої сутність філософської складової поняття «інформаційне суспільство» полягає у тому, що інформація, трансформована у знання, є продуктом людської розумової діяльності, яка сприймається, оцінюється та використовується згідно з методологією формальної та класичної логіки відповідно до постулатів аксіології, онтології та епістемології як галузей загальної філософської науки. В такій триєдиній сутності, – слушно зауважує автор, – інформація набуває і матеріальної сили, яка не має фізичних характеристик, як то вага, маса, об'єм, чи споживчих характеристик, здатних задовольняти потребу в харчуванні і т. ін. Однак ця сила є сходинкою в залученні людини до енергетично-інформаційного континууму, тобто таких всезагальних і світоглядних моментів, як Абсолют та Вічність.

Хоча деякі аспекти зазначеної концепції, на наш погляд, є дискусійними, в цілому авторське розуміння дослідженої проблеми заслуговує на увагу та підтримку з боку фахівців у галузі філософії права.

Водночас, автор погоджується з прихильниками сформованої наукової концепції, сутність якої полягає у тому, що реалії життєдіяльності людини з позиції феномена безпеки як об'єкта аксіологічної рефлексії, свідчить про необхідність вироблення нової аксіологічної парадигми, яка відповідає новій організації публічного управління на підставі використання інформаційних технологій. Дійсно, історичний досвід генези людської цивілізації свідчить, що запровадження прогресивних технологій, має так би мовити «дві сторони медалі», з одного боку – це нові блага та можливості, з іншого – негативні явища, які нерідко супроводжуються злочинними проявами, як стосовно індивіда та соціальних груп, так і людства в цілому.

Зокрема, побічним ефектом поширення інформаційних технологій стало використання у вітчизняній юридичній науці та нормативно-правовій сфері термінів «кіберзлочинність», «хакер», «комп'ютерний злам», «крадіжка машинного часу» тощо.

Однак, слід погодитися з думкою Н. В. Кушакової-Костицької стосовно того, що винайдення та застосування у сфері практичної діяльності інформаційних технологій у жодному разі не можна ставити у якості провини ідеологам, розробникам та реалізаторам ідеї інформаційного суспільства («суспільства знань»). Технічний прогрес зупинити неможливо, однак можливо та вкрай необхідно, у якості протидії неправомірному використанню ІТ, запровадити систему заходів щодо формування інформаційно-правової культури особистості та суспільства в цілому, як сукупності знань, що поєднують аксіологічні та онтологічні філософські виміри правомірної діяльності та поведінки у інформаційному суспільстві.

У вказаному контексті, на переконання автора, слід звернути увагу на особливе значення правової культури, зважаючи на те, що дещо специфічною, але дуже важливою її складовою є духовний компонент, тобто певний рівень духовності. Жодні процеси, які відбуваються на теренах України – ані державотворення, ані реалізація соціально-економічних програм, ані законотворча діяльність – не будуть вирізнятися ефективністю, доки не буде зроблено акцент саме на розвитку особистості. Під сказаним мається на увазі не лише формальне відвідування чи побудова культових споруд, освячення учбових, державних та інших закладів. Духовний розвиток особистості – це глибинний внутрішній процес, стимуляція розвитку якого проводиться завдяки різноманітним зовнішнім факторам, зокрема – захистові суспільної моралі, розвитку гуманістичних та творчих ідей у суспільстві, розробці онтологічно-необхідних виховних та навчальних програм, аналізу правових явищ не стільки з позитивістських позицій, скільки з *jus*-натуралістичних, тощо.

За результатами дослідження автор приходить до аргументованого висновку, що інформаційному суспільству іманентні очевидні позитивні риси, але реалії сьогодення засвідчують, що його трансформація у суспільство знань, у тому числі й в Україні, *de facto* не відбувається, як прогнозували деякі вчені. Однією з причин того, що інформаційне суспільство може найближчим часом розвиватися у напрямі розвитку насамперед комунікацій, є економізація інформації, використання процесів інформатизації переважно в прагматичних цілях (створення нової реальності на віртуальному рівні за певними зразками, керування соціальними процесами, особисте збагачення), що призводить до перетворення інформації на товар (за аналогією з попередньою моделлю індустріального суспільства знову ознак домінантності набуває формула «товар – гроші – товар»).

Можна погодитися з автором, що подальший розвиток інформаційно-комунікативних технологій зумовлює поступове переродження інформаційного суспільства у медійне, яке на відміну від інформаційного орієнтується не на об'єктивність інформації – потенційного джерела знань, а на медійні інформаційні ресурси і мережеві сервіси, що використовуються на кшталт будь-якого товару, з одного боку, та як інструмент маніпуляції індивідуальною і масовою свідомістю – з іншого.

Разом із тим, слід вказати на ті позиції дисертаційної роботи Кушакової-Костицької Н.В., які видаються нам дискусійними або такими, що могли б стати предметом подальших наукових пошуків.

Зокрема, це стосується точки зору автора стосовно неприйнятності Інформаційного кодексу як єдиного нормативно-правового акту, покликаного врегульовувати правовідносини у всіх сферах застосування інформаційно-комунікаційних технологій.

Також, на погляд опонента, дисертант не приділила достатньої уваги такому побічному ефектові у діяльності інститутів інформаційного суспільства, як розповсюдження так званого «спаму», тобто масове розсилання кореспонденції рекламного чи іншого характеру особам без їх бажання. Неврегульованість питань, пов'язаних зі спамом, є очевидним порушенням інформаційних прав громадян, і їх вирішення слід вважати нагальним та потребуючим окремої уваги. Отже, хотілося б отримати від автора філософсько-правову оцінку негативних чи позитивних складових цього соціально-економічного явища в контексті його впливу на формування психологічної, моральної, етичної та інших складових характеру людини, особливо молоді.

Оскільки автор розглядає мережу Інтернет як систему, що складається з трьох основних компонентів – апаратного і програмного забезпечення та інформаційних ресурсів (контенту), вбачається доцільним

застосувати, насамперед, синергетичний підхід в процесі дослідження проблем, пов'язаних із функціонуванням цієї системи. З цього приводу не зайвим буде зауважити, що саме синергетика на даний момент набула значного поширення у якості міждисциплінарної науки, яка займається вивченням процесів самоорганізації і виникнення, підтримки стійкості та розпаду структур (систем) різної природи, у тому числі такої складної і неструктурованої системи, як мережевий інформаційний простір, що функціонує на основі методів математичної фізики («формальних технологій»).

У цілому, незважаючи на окремі зауваження, слід вказати, що дисертаційна робота виконана на високому науковому рівні, її теоретичне значення полягає у тому, що сформульовані автором висновки та рекомендації роблять значний внесок до сфери розвитку філософсько-правового розуміння процесів еволюції інформаційного суспільства та можуть бути використані при проведенні подальших досліджень із означеної проблематики, а сферою практичного застосування матеріалів дисертації є законодавчий, нормотворчий та загальноосвітній процеси.

Дисертація та автореферат дисертації відповідають встановленим вимогам щодо наукового обґрунтування, єдності змісту, обсягу, оформлення, структури, наукового стилю та повноти викладу матеріалів дисертації в опублікованих працях, зокрема пп. 9, 10, 12, 13 Порядку присудження наукових ступенів, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України № 567 від 24.07.2013 р.

За змістом дисертації, її методологічними засадами, специфікою авторського пошуку та характером висновків, що подаються наприкінці роботи, можна стверджувати, що дисертація повністю відповідає паспортній спеціальності 12.00.12 – філософія права, зокрема такому напрямку як філософія правосуддя.

Тож загалом дисертація «Філософсько-правові засади становлення і розвитку інформаційного суспільства в Україні» є цілісним та оригінальним дослідженням. Результати виконаної роботи мають науково-теоретичну цінність, практичну значущість, заповнюють наявні прогалини у висвітленні проблем філософсько-світоглядних засад інформаційного суспільства в Україні, а також вирішують конкретне наукове завдання щодо визначення закономірностей його становлення та перспектив розвитку. Це дає підстави вважати, що за змістовими та формальними ознаками робота відповідає вимогам, які висуваються до докторських досліджень у галузі філософії права, заслуговує на увагу наукової спільноти, має самостійний, завершений характер, враховує правові традиції та реальність, демонструє певне прикладне спрямування, а отже, її автор – Кушакова-Костицька Наталія Вадимівна – заслуговує на присудження наукового ступеня доктора юридичних наук за спеціальністю 12.00.12 – філософія права (галузь знань 08 Право).

Доктор юридичних наук, професор,
завідувач кафедри європейського права
та порівняльного права
Чернівецького національного університету
імені Ю.Федьковича

С.Г.Меленко

